

УДК 631.152.:338.436

ЩОДО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.Т.Кіщак, кандидат технічних наук, доцент

*Головне управління сільського господарства і продовольства
Миколаївської облдержадміністрації*

І.П.Саваріна, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

*Наведено аналіз розвитку фермерських господарств
Миколаївщини у 2003-2005 роках, визначено наявні проблеми і
основні напрями їх вирішення.*

*Приведен анализ развития фермерских хозяйств Николаевщины
в 2003-2005 годах, определены имеющиеся проблемы и основные
направления их решения.*

На даному етапі розвитку економіки України активізувався пошук шляхів подальшого пореформеного розвитку аграрного сектора, оскільки це обумовлено життєвою необхідністю впровадження нової аграрної політики, яка базується на принципово новій економічній ситуації та історичному періоді розвитку українського суспільства. Теоретичним підходом та методичним і практичним напрацюванням у сфері становлення та розвитку аграрного сектора, структурному та технологічному оновленню сільськогосподарського виробництва, створенню та аналізу діяльності нових підприємницьких структур, зміни організаційно-правових форм господарювання та формування класу приватних власників на селі присвячено роботи багатьох вчених. Поряд з цим є об'єктивна необхідність подальшого аналізу економіко-виробничої діяльності фермерських господарств та опрацювань складових і перспектив їх подальшого функціонування в умовах конкурентного середовища, бо вони знаходяться на стадії становлення.

Нині фермерську діяльність у Миколаївській області здійснюють 4,4 тис. господарств, що становить 10,6% від їх чисельності в цілому по Україні (табл. 1). За кількістю фермерських господарств регіон знаходиться на другому місці (після Одеської області). Найбільше фермерських господарств функціонує в Баштанському

— 472 (10,6% від загальної кількості), Жовтневому — 423 (9,5%), найменша — у Врадіївському, Очаківському та Кривоозерському районах: відповідно 121, 122 та 127 господарств (при середньому по області — 234).

Таблиця 1

Динаміка чисельності фермерських господарств та їх землекористування

Показники	Роки					2005 р. в % до 2004 р.
	2000	2002	2003	2004	2005	
Всього фермерських господарств, од.	4260	4504	4533	4517	4445	98,4
Площа сільгоспугідь у користуванні тис. га:	134,4	201,0	237,5	266,9	273,8	102,6
в т.ч. ріллі	129,0	194,2	232,2	255,3	269,3	105,5
Припадає в середньому на 1 господарство, га:						
сільгоспугідь	31,5	44,6	52,4	59,1	61,6	104,2
в т.ч. ріллі	30,3	43,1	51,2	56,5	60,6	107,3

Основним фактором, який істотно впливає на розвиток фермерських господарств і вибір напрямку їх господарювання, є рівень їх забезпечення земельними ресурсами. Спостерігається тенденція збільшення загальної площі земель, які знаходяться у користуванні фермерських господарств, з 134,4 тис. га у 2000 році до 273,8 тис. га у 2005 році та в розрахунку на одне господарство сільгоспугідь і ріллі практично в 2 рази. Найбільша площа сільгоспугідь та ріллі в розрахунку на 1 господарство в Первомайському та Кривоозерському районах (відповідно 135,4; 133,0 га), найменша — у Врадіївському, Миколаївському та Очаківському районах (відповідно 27,0; 27,2 та 27,9 га).

У загальній площі землі, що знаходиться в користуванні фермерів, 52,6% взято в оренду. Слід відмітити, що за рахунок орендованих земельних паїв вже діючими фермерами та створення нових фермерських господарств відбувається збільшення розмірів земельних ділянок у їх користуванні. Протягом 2005 року площі сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств збільшились на 2,6%, у тому числі ріллі — на 5,5%. Розміри наділів фермерських господарств в середньому по області

в 2005 році склали 61,6 га сільськогосподарських угідь, що на 4,2% більше рівня 2004 року.

Групування фермерських господарств за площею сільгоспугідь, які ними використовуються, свідчить, що найбільша кількість господарств (1767) використовує 67395,0 га, що складає лише 24,6% всієї площі, при цьому на 1 господарство припадає 38,1 га. У 44 господарствах (0,9% до загальної кількості) землекористування перевищує 1200 га в розрахунку на 1 господарство і складає 77,2 тис. га, що становить 28,2% від площі сільгоспугідь області [5].

Слід зазначити, що фермерський рух на Миколаївщині виявився досить гнучким і здатним до розширення виробництва навіть у складних умовах економічного спаду, несприятливого інвестиційного клімату, обмеженості належної підтримки з боку держави. Це підтверджують основні показники виробництва продукції фермерськими господарствами. Порівняно з 2000 роком питома вага виробництва валової продукції фермерами у виробництві аграрної продукції всіх категорій господарств збільшилась на 1 в.п. Фермерські господарства продовжують надавати перевагу виробництву продукції рослинництва [3]. У 2004 році її обсяг склав 98,8% загального виробництва сільськогосподарської продукції цієї категорії господарств, або майже 10% від загального виробництва рослинницької продукції області.

Посівна площа сільськогосподарських культур фермерських господарств в 2004 році в порівнянні з попереднім роком зросла на 27,5% (тоді як в сільгоспідприємствах вона збільшилась лише на 11%) і становила 201,2 тис. га, або 13,5% загальної посівної площі всіх сільгоспідприємств. У структурі посівів переважають зернові та технічні культури, відповідно 59,7% та 31,9%. У 2004 році фермери одержали 2932,7 тис. ц зерна, що більше на 2219,4 тис. ц проти 2003 року. Частка фермерів у виробництві зерна збільшилась з 8,9% у 2003 році до 10,9% у 2004 році.

Соняшник був і залишається чи не єдиною з агрокультур, яка забезпечує стабільну рентабельність фермерських господарств. Частка посіву соняшнику у загальній посівній площі цих господарств в 2004 році склала 31,3%. Проте розширення посівів під цю культуру, яке перевищує науково-обґрунтовані норми (понад

10%), призводить до виснаженості ґрунту та зниження урожайності агрокультур, тому валовий збір насіння сояшнику склав 397,1 тис. ц, що майже вдвічі менше проти 2003 року.

Виробництво цукрових буряків зменшилося на 55,5 тис. ц і становило 320,2 тис. ц (13,7% від виробленого всіма сільгоспдприємствами). Урожайність солодких коренів у фермерських господарствах в цілому по області зросла проти попереднього року на 69 ц з га. В 2004 році фермерами вироблено овочів 146,9 тис. ц (6,7%) від загального їх виробництва. Найбільшими постачальниками овочевої продукції в області є фермерські господарства Жовтневого району, частка яких у загальнообласному валовому зборі цих господарств становить понад 56%.

Складною проблемою лишається забезпечення фермерських господарств сільськогосподарською технікою. Для обробітку ґрунту, збирання врожаю, здійснення транспортних робіт фермери володіють 1,8 тис. тракторами, 0,4 тис. зернозбиральними комбайнами, 1,0 тис. сівалками. Забезпеченість тракторами у фермерських господарствах у 2004 році становила 7 одиниць на 1000 га ріллі. На 100 господарств припадало по 36 тракторів, 0,3 зернозбиральних комбайнів, 19 сівалок. Незважаючи на нестачу коштів, частина фермерів все ж таки купувала сільськогосподарську техніку, на яку, за даними обстеження у 2003 році, було витрачено 1,8 млн. грн. При цьому необхідно зазначити, що за придбання техніки, зокрема зернозбирального комбайна “ДОН – 1500” або “Славутич”, треба заплатити приблизно 445 тис. грн., трактор МТЗ-80 обходиться фермерам в середньому 67 тис. грн., вартість сільськогосподарських знарядь типу сівалок – в середньому 30 тис. грн. за одиницю [2].

За існуючих тенденцій в забезпеченості технікою та інвестиційними ресурсами фермерські господарства приречені на екстенсивний тип ведення господарської діяльності. Тому найбільш реальним напрямом забезпечення вищої інтенсивності цих господарств є розвиток спільного використання сільськогосподарської техніки, що дозволить суттєво зменшити розмір амортизаційних відрахувань, витрат на оплату праці, паливо, ремонт, а отже, знизити собівартість продукції. Фермери, які не мають техніки, орендують її у

сільськогосподарських підприємствах, господарствах населення або інших господарських структурах.

Виробництво продукції тваринництва фермерськими господарствами залишається незначним (0,4% загального обсягу по області). Аналіз свідчить, що фермери не зацікавлені у виробництві продукції тваринництва через його значну трудомісткість та збитковість. У 2004 році фермерськими господарствами вироблено 0,1 тис. тонн м'яса в забійній вазі (на 47,0% менше проти 2003 року), 1,2 тис. тонн молока (на 33,3% більше), 0,4 млн. штук яєць (на 33,3% більше). Внесок фермерських господарств до загальних обсягів виробництва м'яса склав лише 0,4%, молока — 0,3%, яєць — 0,2%.

На початок 2005 року чисельність поголів'я великої рогатої худоби, що утримувалась у господарствах фермерів, склала 748 голів, що на 16,0% більше, порівняно з початком 2004 року, у т. ч. корів налічувалось на 1 січня 2005 року 339 голів (на 4,0% більше).

У ринкових умовах збут продукції є не менш важливим процесом, ніж її виробництво. У 2004 році фермерськими господарствами реалізовано 234,6 тис. тонн зернових культур, 31,7 тис. тонн насіння соняшнику, понад 25,6 тис. тонн цукрових буряків, 13,8 тис. тонн картоплі та овочів, 158 тонн худоби та птиці (в живій вазі), 971 тонн молока.

Фермерськими господарствами одержано, в порівняльних цінах 2000 року, 165,7 млн. грн. валової продукції, з якої вартість продукції рослинництва склала 163,7 млн. грн. (98,8% від загальної). Загальна сума чистого прибутку, одержаного фермерами, становила понад 15 млн. грн. В розрахунку на одне господарство це 4,2 тис. грн. Найбільших прибутків в розрахунку на одне господарство отримано фермерами Первомайського (53,0 тис. грн.), Казанківського, Веселинівського, Арбузинського, Новобузького районів (від 3,6 до 4,8 тис. грн.).

Рівень прибутковості від всієї діяльності фермерських господарств склав у 2003 році 27,7%, в той час як сільськогосподарські підприємства мали збитковість 0,4%. Таким чином, на даний час фермерство залишається однією з найбільш ефективних

форм господарювання на селі. Аналіз ефективності діяльності фермерських господарств свідчить, що фермери, які мають у своєму користуванні невеликі земельні ділянки — нерентабельні. Основною причиною високої собівартості, і як наслідок, збитковості сільськогосподарського виробництва у цих господарствах є відносно велика частина витрат на виробництво продукції, тобто виручка від реалізації навіть не відшкодовує витрат. Лише за наявності площ земельних ділянок понад 20 га фермерами було отримано прибутки.

На виробництво сільськогосподарської продукції у 2003 році фермерськими господарствами було витрачено 62,9 млн. грн., з них: на оплату праці — 13,5%, відрахування на соціальні заходи — 0,7%, матеріальні витрати — 65,8%, амортизацію — 4,1%, інші витрати — 15,9%. За оренду земельних часток та майнових паїв фермери виплатили понад 6,1 млн. грн., що складало 61,2% від інших витрат.

У 2004 році фермерські господарства крім сільськогосподарського виробництва займалися й іншими видами діяльності. Зокрема, 1,6% фермерів (від обстежених) надають послуги в сільському господарстві іншим господарствам, 0,7% — займаються торгівлею, 0,3% — надають послуги по ремонту сільськогосподарської техніки, по 0,1% — займаються переробкою сільськогосподарської продукції, перевезенням вантажів та рибним господарством.

Фермерські господарства Миколаївщини виділяються серед інших регіонів України за рівнем розвитку виробництва зернових культур, насіння соняшнику, овочівництва. В 2004 році фермерами області вироблено 9,2% загальнодержавного виробництва цих господарств насіння соняшнику (проти 6,7% — у 2000 році), овочів — 10,3% (2,3%), зернових культур — 7,1% (4,3%), цукрових буряків — 2,3% (0,4%). Проте розвиток матеріально-технічної бази фермерських господарств здійснюється не комплексно. Розширюючи земельні площі, господарства фермерів не мають можливостей для відповідного нагромадження основних засобів, передусім технічних. Основною перешкодою на шляху інтенсивного розвитку цих господарств є недостатня кількість техніки для обробітку ґрунту, нестача обігових коштів для придбання палива, міне-

ральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Аналіз розвитку фермерських господарств та їх економіко-виробничої діяльності за останні роки дозволив зробити такі висновки:

- по-перше, в державі сформовано відповідне правове поле, яке регламентує діяльність фермерських господарств, як рівноправного члена організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності в сфері АПК;
- по-друге, за кількістю та рівнем розвитку фермерські господарства Миколаївщини мають значну питому вагу в державі, оскільки поряд з традиційними напрямками діяльності в аграрній сфері займаються іншими видами діяльності та надають широкий спектр інших послуг в сільській місцевості;
- по-третє, результати економіко-виробничої діяльності фермерських господарств свідчать про певну тенденцію до їх стабілізації та подальші перспективи розвитку, насамперед по виробництву рослинницької продукції та обмежені — тваринницької. Зазначене досягається як за рахунок використання власних ресурсів, так і за рахунок залучення фінансової підтримки з Державного бюджету України та коштів Державного фонду підтримки фермерських господарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучкий П.І. Україні потрібна нова аграрна політики // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 3-7.
2. Діяльність та розвиток фермерських господарств області у 2003 році // Економ. доп. Головне управління статистики у Миколаївській області. – Миколаїв, 2004. – С. 3-12.
3. Кіщак І.Т. Економіко-виробнича діяльність фермерських господарств Миколаївської області в пореформений період АПК // Проблеми та шляхи оптимізації екологічних та економічних взаємовідносин у сталому розвитку Причорноморського регіону: Матер. наук. зібран., присвячені пам'яті В.І. Вернадського. – Т. 1. – Вип. 1. – Миколаїв: Вид. МДГУ ім. П. Могили, – 2005 – С. 108-112.
4. Мармуль Л.О., Гончарова А.Ж. Ефективність господарювання агроформувань Херсонської області // Проблеми та шляхи оптимізації екологічних та економічних взаємовідносин у сталому розвитку Причорноморського регіону: Матер. наук. зібран., присвячені пам'яті В.І. Вернадського. – Т. 1. – Вип. 1. – Миколаїв. Вид. МДГУ ім. П. Могили, – 2005 – С. 112-114.
5. Про наявність фермерських господарств області станом на 01.01.2006р. // Експрес-інформація. Головне управління статистики у Миколаївській області: – Миколаїв, 2006. – С. 1-2.